Арқа ажары

◆ Адам - Заман тұтқасы

Ақмола облысының халықтық қоғамдық-саяси газеті

1917 жылдың шілде айынан бастап шығады. №144 (15263) 14 ЖЕЛТОҚСАН, СЕЙСЕНБІ, 1999 ЖЫЛ Еркін бағамен сатылады

Елдігіміз бен Ел мүддесінің туы

Республикалық "Егемен Қазақстан" газетінің бас редакторы Ержұман СМАЙЫЛДЫҢ "Арқа ажарының" оқырмандарына арналған мерекелік сұхбаты

***Шұбәланбаңыздар**, баспасөзді тіршілігінің мәдени, рухани құралы етіп, оның өзіндік дәстүрін қалыптастырған елге біз де - Еуразия кіндігіндегі Тәуелсіз Қазақстан мемлекеті де жатамыз...*

Оның көптеген төл басылымдарының тарихи, тағдырлы, идея, мазмұн-мағына тұрғысынан бай шежіресі бар. Солардың ішінде халық құрметпен атайтын Ел газеті - "Егемен Қазақстанның" үстіміздегі ғасыр аясынан алар орны айрықша. Өйткені Ол сонау бастауында заман талабының қандай "Ұшқыны" халық жүрегінде алау болып тұтанатынын тап басты. Ұлттың ежелгі еркіндік аңсаған Ел болу мұратын төңкерісшіл жаңа дәуір орнықтыра ма деп үміттенді. Сол үшін күресті! Күрмелді... Түледі... Түрленді...

Тауқыметті тарихтың не бір бұралаң жолдары кезіккенімен, қазақ жұртының, қазақ елінің, қазақ мемлекетінің соңғы ондаған жылдар бойғы тағдыр-тынысын паш етуде 80 жылдық тарихы бар шежірелі басылым өз міндетін ел алдында атқарудай атқарды, атқарып та келеді. Оның тұсалған шағы, мұқалған кезі болса болған-ақ шығар, бірақ бұл төл басылымның дәстүрлі үрдістен тайып, ұлттық мұраттан, ілгерішіл үміттен жаңылып, ұзақ мүдірген кезін біз әсте елестете алмаймыз. Өйткені, демократиялық қазақ баспасөзі алғаш шыр етіп дүниеге келген ана ғасырдың өзінде туған халқымыздың жоғын жоқтап, мұңын мұңдауды ұлы мұрат санап, арымызға анттай аманат етіп еншілеген-ді.

Осы үрдіс бүгінгі таңда "Егемен Қазақстанның" ең айбарлы да абыройлы, тұғырлы тегеурінін танытады деп білеміз.

Сонымен, тікелей әңгімеге көшелік. Сұхбатты журналист Жомарт ӘБДІХАЛЫҚ жүргізеді.

- Ереке, Астаналық облыс оқырмандары "Егемен Қазақстанмен" қаншалықты етене таныс десек те, оның бастау кезеңін, алғаш шығарушыларын, соған қатысты кейбір жай-жапсарды біле түскісі келетіні анық. Осы ретте?..

- Бұл ретте біз 1919 жылы 17 желтоқсанда алғашқы нөмірі жарық көрген "Ұшқынды" бүгінгі газеттің бастауы деп танимыз. Ал, оның шығарушылары әр тұстағы белгілі, көрнекті адамдар болды ғой...

- Кейбіреулер, білместіктен болар, олардың біразына күмән келтіретін сыңайлы?

- Келтіре берсін, шындықтан асып қайда барады. Құр жалған емексу дерек болмайды. Соңғы зерттеулер "Егемен Қазақстанның" бастауы болған "Ұшқын", "Еңбек туы", тіпті "Еңбекші қазақтың" өзі туралы тың, бұлтартпайтын мағлұматтармен байытып отыр. Бұл, әсіресе, газеттің сол кездегі басшысы, жетекшілері (редакторлары) кім болды, оның шығарушылары қандай адамдар еді деген мәселеге қатысты құжаттар.

...Айтайық, Смағұл Садуақасов деген қандай кісі!?. Сәкен Сейфуллин дегендер қандай!.. Мен бұларды ғана бөліп айтып отырғаным: бас редакторлардың ішінде Тұрар Рысқұлов, Ораз Исаев, Ораз Жандосов болған.

(Соңы 3-бетте).

Елдігіміз бен Ел мүддесінің туы

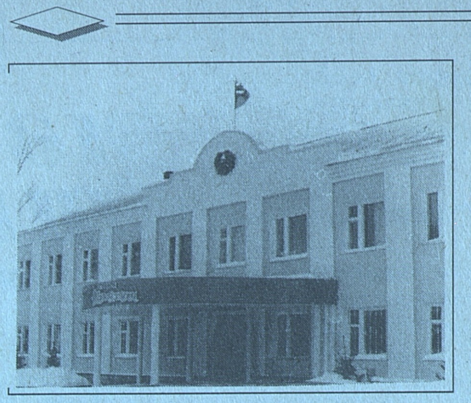

(Соңы. Басы 1-бетте).

Кейінгілерде Ғабит Мүсірепов... болған. Мынау Ғаббас Тоғжанов кейінде әртүрлі сынаған айтылып, бірақ бұл кісінің өзі керемет адам... Міржақып Дулатовты орынбасар тып ұстау - сол тұстың өзінде жүрек жұтқандық еді емес пе! Ғаббас сияқты адамдардың осал тұлға еместігі бұл! "Ұшқын" мен "Еңбекші қазақтың" арасында "Еңбек туы" деген газет шығады. Мұны алғашқы негіздеген адам - Смағұл Садуақасов. Мәселен, ол газеттің шығуын "Еңбек туынан" бастайды. Кейін Сәкен келген соң "Еңбекші қазақтың" шығарғанын кейін (бұл Смағұл да "Еңбекші қазақта" болған) бұлар республикалық газеттің шыққаны дегенді "Еңбекші қазақтан" бастаған. Әркім жаңа газет келгенде, бастауды содан бастап отырған ғой...

- Әрине, шын тарихты жүйелеу бұлай болмасқа керек.

- Бұл қазақтың "менталитеті" болу керек, әркім өзінен бастайтын...

Ал, негізі бұл кейіннен, кейіннен болғанда 70-жылдары нақтыланды. Жаңағы "Ұшқын" деген газеттің Орынбордан фотокөшірмелері алып келініп, республикалық Кітап палатасына, ұлттық кітапхананың сирек кездесетін кітаптар қорына тапсырылды. Бұл өте зерттелген дәлелді мәселе. Мәселенки, қазір біреулер "Егемен Қазақстанға" 80 жыл толған жоқ, бұл әншейін жай өтірік деген сөзді бықсытатын көрінеді. Оның жайы біздерге белгілі...

"Ұшқынды" жаңағы республикалық біздің газеттің бастауы деп айтуымызға бірнеше себеп бар. Біріншіден, "Ұшқын" сол кездегі Кирревкомның атынан шыққан. Оның маңдайшасында мынадай ап-анық сөздер басылған: *"Ұшқын" Қазақ жұртын билейтін өзгеріс һәм соғыс комитетінің атағынан жетісіне екі шығарылатын саяси, әдеби һәм шаруашылық газитасы.*

Бірінші нөмір 1919-ншы қой жылы, 17 жеді, сәрсенбі".

Сонда қалай, біз Кирревкомды Қазақстандағы сол кездегі үкімет деп айтуымызға болмай ма? Неге? Бүкіл билік соның қолында болған. Бүткіл Қазақстанды біріктіру, советтендіру, съездер өткізу... - бәрін ол өз қолына алған. Барлық іс соның ықпалымен жүргізілген. Біз Қазақстанның басшылары дегенде, оларды Кирревкомның басшыларынан бастаймыз. 1920 жылы Автономия құрылды, 1936 жылы республика болды дегеннен емес, революциялық комитет құрамында болып бүкіл елді басқарғандар - мемлекет басшылары. Ал, газет соның органы болған. Мұны қалай мойындамаймыз?

Екіншіден, жаңағы "Ұшқынды" бүгінгі "Егемен Қазақстан" бұрынғы "Социалистік Қазақстан" газетінің алғаш бастауы деп дәлелдеу, заңдастыру кешегі коммунистік идеология тұсында жүзеге асқан. Бұл кешегі тоталитарлық партияның тұсы. Саттар Нұрмашұлы Имашевтің тұсы. Олар осы деректі "лупамен" қарамай, жайдан-жай жібере салды деп кім айтады? Бұл қатты тексеріліп, әлденеше сүзгіден өткен мәселе...

Мұны енді біреулер, ревизия жасағысы келеді - ыңғайсыз жағдай ғой. Өздері білсін, бұл әркімнің парасат-пайымына қарай жасалатын іс.

"Ұшқын" - қазақ журналистикасына біздің республикалық газеттің ең бастауы болып енген. Солай санаймыз. Солай болып келе жатыр.

- Дәйекті нәрсе, лайым, орнында бола бергей, Ереке. Өмір бұралаң жолмен де түзу жүруге мұрша бергізсе, арман бар ма. Біздің ес білген кезімізден бергі "Социалистік Қазақстан", одан кейінгі "Егемен Қазақстан" Елдің ресми де, ықылас-бедел, құрметі тұрғысынан да көпшіліктің төр газеті болғаны анық. Қазірдің өзінде "Қара шаңырақ", "Аға газет", «аға басылым" деп ізет білдіріп жатуымыз сол жалпы жамағаттың ыстық лебізін сездіргендей. Осы әр тұста, әр кезеңде оқырман жүрегіне жол табу қалай жүзеге асқан?

- Мұны байыптау көп жайды ескеруді талап етеді. Мәселен, о баста біздің газеттің алғашқы нөмірлері Қазақстандағы қоғамдық-әлеуметтік ахуал қандай болды? Түсінікті ғой: жүдеу тұрмыс, сауатсыздық, теңсіздік, жаппай күйзелушілік... Ғасыр басынан басталған саяси аласапыран... Отаршылықтағы қазақ жұртының осының бәрін түсініп-білуге мұршасы, мүмкіндігі болып па еді?

Ал, газет шығару арқылы бүкіл халқын замана көшіне ілестіруді ойлаған және оны жүзеге асырған, болашағымызды бағдарлаушы бір шоғыр зиялы алыптарымыз - қандай құдіретті адамдар десеңізші!! Олар осы жолда жан қиып, өмірлерін де құрбан еткен. Жалпы, бұл баспасөз шежіресі - қазақ тарихы үшін бүкіл саяси, рухани, мәдени дамуымыздың айнасы дер едім. Қоғамдық қозғалыста, саясатта бас болғандардың бәрі қолына қалам алып, өз сөздерін халыққа арнаған, демек, газетпен бірге болып, біте қайнасқан. Ал, ғылым-білімдегі, жазушылық өнердегі дарын иелерінің өміріне қараңыз - бәрі газетке тікелей қатысқан, редакция жұмысына араласқан...

- Және қандай ой айтып, мәселе көтерген дейсіз ғой?

- Сол ойлар, Жәке, сондағы тәуелсіздік мұраты әлі күнге дейін дүмпу болып, әбден жаттанда бастаған "өз қалыңыздан өзіміз жөнге" бастаған санамызды жаңғыртуға әлдене болып отырғанын несіне жасырамыз?!

- Осы орайда, Ереке, сіздердің тарихи зерделі ыждағаттылықпен қарайтын үрдістеріңізді айрықша айтқым келеді. Газеттің шығуына қатысты құжаттар мен тұлғалар жөнінде әр бес жыл сайын жинақтап, зерттелген материалдарды осы бірнеше нөмір бойы жариялап келесіздер. Мен журналист-зерттеуші Тілеккабыл Боранғалиұлының жаңа деректер тауып, жүйелі пайымдаған мақалалары көп жайды жаңаша қабылдап түсінуге негіз болатынына күмәнданбаймын.

Сөз басында өзіңіз де баса тоқталдыңыз, сонау 1919 жылдан бері кімдер газетте редактор болғаны бұрынғыдан толыға, анықтала түсіпті. Әсіресе, бұрынғы белгілілердің қатарына Мұхтар Әуезов, Жүсіпбек Аймауытов, Бейімбет Майлин, Бернияз Күлеев сынды тұлғалардың қосылғаны, сөйтіп небары өзіңізді қоса есептегенде 34 редактор республикалық бас газетімізде жетекшілік еткені мәлім болып отыр. Сонда олардың қай-қайсысы да Ел тілегін, халық мүддесін қызғыштай қорғап, асқақ үмітімізді аянбай аялай білген адамдар ғой?

- Дау бар ма, мен сізге бір ғана мысал

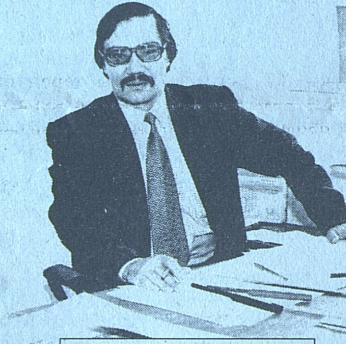

Газеттің жауапты хатшысы, жазушы-журналист **Жанат Елшібек.**
Айгүл Рысбекова.

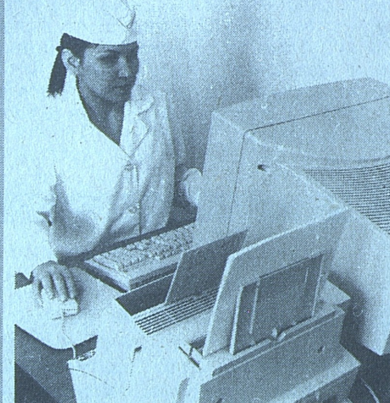

келтірейін: жаңа Бернияз Күлеевті айттыңыз. Ол өте дарынды, өмірден қыршын кеткен сыршыл ақындарымыздың бірі. "Ұшқынның" алғашқы нөміріне арнау өлеңі шыққан адам. Сол, айтайын дегенім, біз оның 4-5 шумақ өлеңінің бір шумағын кейінгі кезге дейін елге жеткізе алмай келдік. Сондағы цензура құбыжық көріп жібермей келген шумақ мынау:

Алтын Алтай, Еділ, Жайық, Сарыарқа
Сауыт киіп, садақ тартқан ер бар ма?!
Ару азып, ел үркек боп, жер тозып,
Жауға жаға жырттырмаған ел бар ма?!

- Ереке, оқырмандарымызға бұл арнаудың мәні түсініктілеу болу үшін соңғы екі шумақты да қайталап жіберсеңіз?

- Дұрыс айтасыз, ол жолдар мынадай:
Алты алаштың қызыл туын қолыңа ал!
Ертеде еркін өткен күнін ойыңа ал,
Елді жерден, ерді еріктен айырған,
Дұшпаныңды табан тіреп, жолыңа ал.

Біз де артыңнан елі қалмай ерерміз,
Оймен - ақыл, қолмен қуат берерміз.
Елге ерік, жерге көрік әпермей,
Жүрсек бірге, өлсек бірге өлерміз!-

дейді Бернияз ақын. Ол осы шумақтар арқылы газеттің ұстанымын паш еткен. Әйтпесе, ол бірінші бетке басылмас еді ғой! Бернияз осал болса, ол ғапылдан жастай қайтыс болғанда Мағжан Жұмабаев "Ақжол" газетінің 1923 жылғы 22 ақпаны күнгі нөмірінде жан тебірентерлік "Берниязға" деген жыр толғауын жазбаған болар еді ғой!..

Сондықтан да "егеменқазақстандықтар" оның болашаққа меңзеген, байтақ елін, оның азаттығын, батырлығын аңсатып, аңдатқан арнауын газеттің 70,75 жылдығына арналған мерекелік нөмірлерінде толықтырып сол қалпында басып шығарды.

Жаңа бір сөз орайында газет оқырмандарын қалай баурайды деген сауал қойып жатырсыз.

Қалай баурайды?

Ақиқат сөз, адал пейіл, шын мейірлестік болмаса, әлгіндей ұлы мұратты тү көтеріп тұрған мақсат жариялама, газет газет бола ма. Бұл үрдіс үзілмеген деуге болады.

- Әрине, осы орайда естір құлақ, шындықты іздер жамағат керек деген де мәселенің құлағы көрінеді. Бұл - оқырманның ынта-ықыласына келіп тіреледі. Олардың құлқы, пейілі қандай болса... деп шарт қоймайсыз ба?

- Қойғанда қандай! Бұрынғы басылымдардың таралымы санаулы мөлшерде болған. Көлемі де шағын. Негізінен бірнеше орталарға, жергілікті жердегі олардың төменгі буындарына таратылған. Ал, енді жаңағы газеттің жазысу, оның не екендігін білін негізгі, кеңдігі газет жанрларының келуі, суреттердің пайда болуы "Еңбекші қазақтан" басталады. Бұл техникалық мүмкіндіктерге байланысты болған.

Сол кезде Сәкен Сейфуллин редактор болып тұрған кезде "Еңбекші қазақтың" таралымы 15 мың данаға жетті деп айғайлатып тұтас нөмір шығарылған. Ұлан-асыр той жасаған.

- Сонда бұл сол кезең үшін зор жетістік, ірі оқиға болып тұр-ау?

- Әрине, о кезде радио, теледидар жоқ. Хабарласудың өзі қиын болған ғой. Сол тұста ел бір ұтымды, оңтайлы жол баспаға басылып жария етілген сөз

СУРЕТТЕРДЕ:(солдан оңға қарай) жауапты хатшының орынбасары **Марат Аққұл,** суретші **Айдарбек Ғазизұлы,** бас редактордың орынбасары **Жанболат Аупбаев.**
Суреттерді түсіргендер **Советбек МАҒЗҰМОВ** пен **ОрынбайБАЛМҰРАТ**.

болған. Мысалы, үкіметтің, партияның барлық саясаты бертінге келгенге дейін негізінен тек газет арқылы жүргізіліп келді ғой...

Қаулы, қарар, ресми ақпараттар жарияланбаса, газет өз қызметін толық атқарды деп айту ол кезде де, осы бүгінгі кезде де мақұлдана қоймайды. Болған істі, оқиғаны сол қалпында жеткізу - бұл бір міндет болса, оны қабылдау, астары мен "арғы жағын" түсініп пайымдау - ол оқырманға жүктелетін салмақ. Осы "екі оттың" ортасында журналистер жүреді.

...Мен саясатты кезең-кезеңге бөліп, тәптіштей айтқым келмей отыр. Оқырман сергек болса, ол газет шығарушының негізгі мұратын түсініп, онымен бағыттас болуға тиіс. Мысалы, көптеген редакторлар 30,31,37 жылдардағы саяси қуғын-сүргіннің құрбаны болып кетті. Қызметкерлердің, тіпті жергілікті авторлардың да ұсталғандары, атылғандары бар. Олардың бәріне Алматыда арнайы қорымда есімдерін жазылған белгі орнаттық.

Бұл газеттен Ұлы Отан соғысына қаншама боздақтар аттанды. Олардың көбі ұрыс даласынан оралған жоқ...

- Бертін келе, Ереке, әсіресе, мына соңғы қоғамдық ірі, түбегейлі өзгерістер тұсында кейбір күңгірт көзқарасты адамдар көпжылдық тарихы бар газеттерге былай деп сын тағады: сендер кешегі коммунистік идеология кезінде де жұмыс істедіңдер. Енді міне, демократия заманында да қызметтерің сол қалпы. Ақиқат қай жағында, газет қай жағында? Осыны айтыңдаршы дейді...

- Айтып жүрген жоқпыз ба! Газеттің құртысын қарамай, оның әр сөзін көзді ашыңқырап, дәйекті оқу қажет. Талай естіген сауалымыз... Голощекиннің тұсында "асыра сілтеу" жазылмады деп кім айта алады? Газеттің әр сөзінен "ұлтшылдық" іздеп қарауыл қойылған тұс тіпті бертінге дейін емес пе?

Ал, енді Мұстафа Шоқайдың алыста жатып жазған мақалалары, кітаптары, соның ішіндегі деректі жаңағы осы "Еңбекші қазақтан" алынып отырмай ма. Мұны шындық емес, газет өмір шындығын жазбайды деп кім айта алады? Демек, өткірлік, ашық жазу, нақты деректерді баяндау... - бәрі болған ғой.

- Сонда халықтың рух сақталып, заман көрінісі айтылып тұрса, мұны жұрт неге түсінбейді, неге әлдері ақыл-ойын қорытпайды деген сұрақ өзінен-өзі тумай ма?

- Қазақта керемет деп айтылған сөздер көп қой. Соның бірі: "Тіс шыққан балаға шайнап берген ас болмас" деген. Ұқпаса "майлап" берсең де, жұтас болып шықпауы мүмкін. Айтып тұрғанымыз ол нағыз мәселе, "Социалистік Қазақстан" кезінде проблема көтерілмеді, шындық айтылмады, қазақтың жоғалғаны, "жоғалып бара жатқаны" жазылмады деп кім айта алады?

Рас, жасампаздық, өнеге, халықтық үлкен оқиғалар лөппен жазылды, тапсырмамен жазылды. Ал, нәтижесінен кім шын шекті?.. Бүгін өткен өмірімізді қарайық немесе "неге сол кезде қаралмадық" деу - шындықты іздеудің жолы емес.

Партияның қатары осал тұрған кезде облыстың бірінші хатшысын сынау оңай болмайтын. Бірақ ондай сындар болды. Мысалы, Талдықорған облысының бірінші хатшысы кезінде "Социалистік Қазақстанның" сынынан кейін орнынан алынды. Басқа да мысалдар жеткілікті. Теріс баққанды журналистер жөндемесе де, тәубесіне бір келтіруін келтіреді. Ол үшін халық редакциямен, газетпен тығыз байланыста болуы қажет. Баспасөзден оқырмандар ұдайы көз жазбауы керек.

- Түптің-түбінде олар газет - өздерінің демократиялық, құқықтық құралы екендігін естен шығармағаны дұрыс дейсіз ғой.

- Бүгінгі таңда, қазіргі жағдайда оқырман әрі-сәрі көңілден, жедеғабыл түсініктен тезірек арыла алмай жүрген жайы бар. Ол, меніңше, өмірге көзқарас тұрғысында жүйеліліктің жоқтығы. Тіршілік қай кезде де ала-құлалықтан тұрған ғой. Бірақ, жаңағы, негізгі арқаудан айырылмайтындай берік таған табу керек. Байқауымша, бұрынғы-кейінгі кезеңде газет басында болған мықтылар Жанайдар Садуақасов, Жүсіпбек Арыстанов, Сақтаған Бәйішев (кейін академик болды), Қасым Шәріпов... осы 60-жылдарға дейінгі редакторлар легі бір тағдыр толқынында болса, одан бергі кезең өзінше басқа сипатымен ерекшеленеді. Мысалы, Қасым Шәріповты Кенесары туралы мақала жариялағаны үшін орнынан алып тастаған. Кейін, бәрібір қайтып келіп, қайтадан редактор болған.

- Әр буынның тағдыры, мінез-болмысы әр басқа, бірақ, негізде бір ұқсастық болған-ау,сірә?

- Кеңес Үсебаев, Ұзақ Бағаевтарды белгілі емес деп кім айтады. Бұлардың барлығында өзіндік бір мінез, болмыс, жаңағы айтқандай, бір тегеурінді көзқарас болмаса, газеттің өзі де сол... Мынадай бір жақсы сөз бар: "Газет редакторына тартып кетеді" деген.

Айталық, адамның мінезі қандай? Оның, жаңағы бірбеткейлігі деген, турашылдығы деген мәселе. Мәселен, Шерағаңның тұсындағы "Егемен Қазақстан" сондай өткір болды. Мұнда ұлттың рухын көтеретін материалдар жиі жарияланып жатты...

Мына Сапар Байжанов ағамыз он жыл редактор болды. Бұл кісідей ұзақ уақыт редактор болған кісім жоқ. Білгір адам. Газеттің проблемалық мақалаларға ден қоюы, жер-жерден жаңалықтарды мол жариялауы, сонан соң мынау бүкіл Қазақстан аймағын қамтып отыру дейтін мәселе сондай жолға қойылды.

Ал, мына Бәкең, Балғабек Қыдырбекұлы кезінде басқаша бітім пайда болды. Бұл кісі философ ұлағатты ғалым, журналист. Екінші табиғаты - жазушы адам. Газетте күн сайын сын материал жариялау жиілеуі. Сондай кезең. Солай болды.

Одан соң мына 87-89 жылдар - белгілі кезең. Желтоқсан оқиғасы өтті. Ел дүрлікті бірақ. Колбин деген білікті алды. Осы кезде мына Уәкер Дүйсенов деген ағамыз Орталық Комитеттен келді.

Бұдан кейін Шерағаң - Шерхан Мұртаза, одан соң Әбекең - Әбіш Кекілбайұлы...

- Бұл кісі көп болған жоқ қой деймін.

- Ұш-төрт айдай-ақ болды, бірақ соның өзі бір керемет кезең деген кезең. Себебі Әбекеңнің жұмыс істеу тәсілі, авторларды тартуы, Әбекеңнің, айтайық, жаңағы материалдарды бір ғана жай шолып шыққанның өзінде нес бар, несі жоқ екенін ашарды... Сонсоң бүгінгі күнге дейін жаңағы көңілі кезек керек дегенді тап басуы... Ол кісі бұл жағынан өте ерекше болды.

Бұдан кейін Нұрлан Оразалин - қазір Жазушылар одағының хатшысы, ал Уәлихан Қалижан - қазір Мәжіліс депутаты. Сондай-сондай редакторлар газеттің әр кезеңдегі жүгін көтеріп өткен.

Газет Қазақстан тарихының барлық оқиғасына тікелей қатысқан деп кәміл айта аламыз.

...Және бір жай: партиялық, кеңестік дәуірде газеттер қасаң болды, партияның сөзін сөйледі деп біз әртүрлі көңіл ауанымен айта саламыз. Ал, айталық, негізгі идеяда қателік болды, бірақ Компартия бәрін халыққа, өмір сүруге қарсы жасады деп мүлде айта алмаймыз ғой... Әрине, көп жағдайда партиялық функционерлер, шенеуніктер болды, олардың әсіре қимылдарын жоққа шығаруға болмайды, бірақ сонымен бірге халықтың жағдайын жақсартуға да әрекет жасалып жатты. Қазақстан, айтайық, кеңестік империя тұсында көп залал шекті, тек қана тұқыртып отырды десек, мұның өзі көп жағдайда дұрыс бола бермейді. Жолдар,

Кенжегүл Құдабаева.
Жанар Дүйсенова.

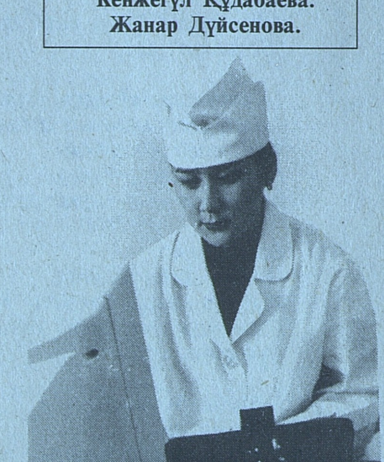

үлкен-үлкен өндіріс ошақтары, қалалар салынды... Тың игерілді. Мұның енді екінші жағы бар: оны қалай игеріп, қай бағытта өркендету керек еді? Бұл бөлек мәселе.

- Ереке, біздің, бәрін айт та бірін айт демекші, ең тұяқ тірейтініміз Тәуелсіздік қой. Осы кезеңдегі және редакцияның қазіргі хал-қадеріне, бүгінгі журналистердің жайынан бірер пікір білдірсеңіз.

- Енді бір ерекше кезең - мен мынау бұл Шерағаңның тұсы дер едім. Бұл 1989-1992 жылдар. Тәуелсіздік алатын кезең. Жаңа дәуіріміздің бастау шағы. Неге екенін қайдам, мына көп ағайындар газеттің атауындағы "Егемен" сөзін артық санайды...

Біздің ұжымның әу бастағы ұсынған аты "Қазақстан" болатын. Ол кезде Орталық Комитет бар кез, соның бюросында бұл атау бекіген. Бірақ, әртүрлі себептерге байланысты ол мәжілісте Өзбекәлі Жәнібеков ағамыз болмай шығып, кейіннен ол кісі "Егеменді" деген сөзді қостырған. Сол тұста бұл әбден керек те болу керек. Жаңадан тәй-тәй басып келе жатқан Тәуелсіздік... Егемендік туралы Декларация қабылданған ғана кез. Сондықтан дұрыс та шығар.

- Меніңше, түбі "Қазақстан" болуларыңыз анық. Әбден орнығып егемен Ел болған соң оны күнде өз-өзімізге жариялап жатамыз ба?..

- Ол енді уақыттың ісі... Мен қасаң "партиялық газет" деген ұғымнан қалай арыла бастағанымызды айтайын деп отырмын. Осы кезде редакцияның далиып кеткен 14-15 бөлімі болатын. Соны Шерағаң барлығы 5-ақ бөлімге түсірді. Сонан соңғы ол кісінің ұстанған бір бағдары - мына газеттің халыққа жақындауы үшін, халықтың ой-пікірін айту үшін, біз көп мәселелерге тереңдеп бармадық, бара алмай жүрдік. Осы тұста газет желіп келе жатқан аттың жүрісін елестетіп күрт өзгерді. Ұлтты ояту, қазақтардың намысына қамшы басу, жаңағы сол тұстағы тарих мәселесі, тіл мәселесі, жер туралы мәселе... Біздің халқымыздың болмысына қатысты, оқу, білімге қатысты өлгеттен кейін, партияның кейбір жұмысы әрекеттері, батырларымыздың, билерімізің шын тарихы байланысты деректелер... - бір сөзбен айтқанда, халқымызды өзінен бастауына алып бару мәселесі кеңінен қозғалды. Көптеген сын мақалалар жазылды. Сол арада "Егемен Қазақстан" басқа ТМД елдеріндегідей партиялық газет болып қалмай, нағыз халықтық, мемлекеттік мазмұны пайда етті. Мұның бәрі сол тұстағы Президент Нұрсұлтан Назарбаевтың бағыты, осы газетке ол кісінің қамқорлығы және Шерағаңның журналистер ұжымына тікелей редакторлық басшылығы арасында мүмкін болды.

Бұл сондай кезең болды, бұл тұста Шерағаң мен Әбіш Кекілбаев екеуі кейін серпілді. Ұлттық намыстың оянуы ма, халықтың бір саналы серпілісі ме, сол тұста газеттің таралымы 250 мың данаға жетті.

Осы күні кездесуде айтады. "Оқығымыз келеді, бірақ қолма-қол жазылуға ақша жоқ" дегенді алға тартады.

- Сонда бүгінгі бағдар қандай болмақ?..

- Бір мәселе бар, ол - біздің халықтың нарық жағдайындағы қам-қарекеті, икемі.

Екінші, газеттің ақпарат көзі екендігі, соны халықтың түсініп, пайдалана білуі.

Қазір "Егемен Қазақстан" редакциясында баяғы сірескен бөлімдер деген жоқ. Әр тақырып, сала бойынша шолушылар және журналистер дербес ізденіп, зерттеп жазуға, тартымды тақырыптарды игеруге мүмкіндік алған. Әрқайсысы өз шеберлігін, қабілет-қарымын танытып еркін еңбектенеді. Сонда бізде әдеби қызметкер мақаланы бірден өткізетін талап тұрғысынан жазады. Әркім мәселені қаншалық игереді - ол өзіне байланысты. Тек мәнді, оқырманға құнды болса болғаны. Әрине, бұл жол оңай емес. Жауапкершілік еселенеді. Біреудің жарамсыз материалына шұқшиып отырудың заманы өткен деп айтуға болады...

- Бірақ, бұл редакцияның жоспарсыз, бағдарсыз жұмыс істеуі деген "еркіндік" емес қой?

- Әрине-әрине. Өмірге, бүгінгі күнге не керек? Қай мәселе киіп тұр? Мұны әр журналист өзі ұмтылып табуға тиіс. Сондықтан өмірді білу, оның әр саласын жете сезіну, оны дұрыс жазып оқырманға ұсыну бұрынғысынша өте биік шығармашылық өлшем болып қала береді.

Біркелкі жағдайдан ерекшелікті таба білу, көрсете білу, сендіре жазу қандай ғанибет. Журналистеріміз осы талапқа үздіксіз машықтанып келеді.

- Бүгінгі күн тақырыбы, бүгінгі проблемалар шаш етектен. Соны ұжым болып газет бетіне шығару, оқырманмен бірлесе өмір жайын екшеу - әр редакция үшін өз алдына үлкен мәселе. Мұны қандай жолмен шешпексіздер?

- Ең алдымен, халқымыздың нақты жағдайынан көз жазбауымыз керек. Бүгінде кітап, газет оқымайтындар көбейді ме, жоқ - оның несін жасырамыз? Жанұяда, отбасында ұлттық тәрбие түгілі, жай адамгершілік тәрбие жоқтың қасы - мұны неменеге бүркемелейміз? Демография, денсаулық, салауаттылық мәселесі бәрі де жетісіп тұрған жоқ. Ұлтымыздың, халқымыздың қай проблемасы ойландырмайды дейсіз...

- Жерді сатайық-сатайық дегенде "Егемен Қазақстан" шыр етіп, жанайқайға басты. Одан кім ұтып, болашақ қандай болатынын жете ойламағандар әлі де мұрын шүйірумен жүр. Аз күндік есеппен ел тағдырын шешкісі келетіндер мемлекеттік жүйеден аластатылуға тиіс. Бірақ, бұған халық үн қосуы керек. Сіздер басқа мәселелер тұсында да осы мүмкіндікті қалай пайдаланасыздар?

- Телефон шалады, хат келеді. Әйтеуір жұрт мұндайда редакцияны өздері табады. Әрине, журналистеріміз де қол қусырып қарап отырмайды.

- Оқырманды білу көңілдеріңізді жасытпай ма?

- Жуырда сауалнама беріп байқадық, кездесулерде де аңғардық, газетті оқитындар жасарып келеді.

- Бәрібір, жас әкімдер мен жаңа министрлер қазақ тіліне шорқақ қой, олар ана тілді басылымдарды іштарта қояр деймісіз?

- Оны көріп жүрміз, жаңа Парламент бір қадам жасай ма деп үміттенеміз.

- Енді шығармашылық ұжым жөнінде нақтылай айтсаңыз? Журналистердің бүгінгі легі қандай?

- Талап - еркін жазу, бірақ ол мемлекеттік саясаттан тысқары болу деген сөз емес. Соның аясында-ақ шығармашылық арқа танытуға болады.

Бізде қабілетті жігіттер бар. Орынбасарларым Еркін Қадыр, Жанболат Аупбаев, жауапты хатшы Жанат Елшібек, менің өндірістік-шаруашылық жөніндегі орынбасарым Рысбек Сәрсенбай өз қолтаңбаларын айқын танытып жүр. Мына Ғабит Мүсіреп деген журналист көз алдымызда өсті. Алматыдағы шолушымыз Мейрамбек Төлепберген деген жігіт, мынау Сейфолла Шайынғазыұлы, Самат Мұса, Нұрқан Мыңбай деген жігіттер ойлары еркін, жазу жағынан келгенде де жүйрік. Осы журналистер бүгінгі "Егемен Қазақстанның" жүгін көтеруге бел буған қаламгерлер.

Ал, енді тәжірибелі журналистеріміздің орны бір бөлек: Мамадияр Жақып, Әдекең - Әділ Дүйсенбек деген ағаларымыз бар. Бұл кісілер қайда, қандай тақырыпқа салсаңыз да бірден жазып шығады.

- Енді, Ереке, өзіңіз жөнінде бір түйін айтсаңыз. Мына қара шаңырақ халықтық, ұлттық ұлы шаңырақ қой. Соның төрінде журналистер ұжымын басқарып отырсыз. Әлдебір нәрсеге көңіл толып, әлдебір жайды ауыр сезініп жүруіңіз әбден мүмкін ғой?..

- Дәстүр жағынан келгенде мен консерватор адаммын. Ұрпақ сабақтастығы тұрғысынан келгенде мен өзімнің алдымдағы ағалардан алғаным өте көп деп есептеймін. Жазылған мақала, шығарған газет нысанаға дөп тисе қуанамын. Зая нәрсенің бәріне ренжимін, күйінемін...

- Рахмет әңгімеңізге, Ереке. "Егемен Қазақстан" 80 жаста болғанмен, шерулі, серпінді болар шағын енді бастағандай. Баршаңызға сәттілік болғай!

Сұхбатты жүргізген
Жомарт ӘБДІХАЛЫҚ.

Корректорлар бюросының қызметкерлері (солдан оңға қарай) **Зәкира Төлешева, Базаргүл Ахметова, Шәріпжамал Әбілмағжанова, Нұршагүл Әшімбаева, Мейрамгүл Нығметова және Мәриямгүл Қылышева.**